

Надія АНДРЕЙЧУК,

доктор філологічних наук,

професор кафедри перекладознавства

і контрастивної лінгвістики імені Григорія Кочура,

Львівський національний університету імені Івана Франка,

79007, Львів, вул. Університетська, 1

nadiya.andreychuk@lnu.edu.ua orcid

<https://orcid.org/0000-0002-9592-3187>

SCOPUS ID: 57226529079

ПІРС ПРО ШЛЯХ ДО ПЕРЕКОНАННЯ: Післямова перекладачки

Я намагаюся зрозуміти його;
я приймаю його в будівлі своєї мови;
я докладаю всіляких зусиль, аби осмислити його думку —
хоч би як парадоксально це звучало —
водночас у його та моїх власних мовних категоріях.

Олексій Панич

У передмові до двотомного видання «Вибраних філософських праць»¹ Чарльза Сандерса Пірса редактори Нейтан Гаузер та Кристіан Клозель наголосили, що праці Пірса — це знаки видатного розуму, що прокладає шлях до істини. Це твердження чудово пасує до оцінки його статті «Утвердження переконання» (*The Fixation of Belief*), яку небезпідставно вважають однією із найвагоміших в історії американської філософії. Стаття була вперше опублікована в листопаді 1877 року в 12 числі «Популярного наукового щомісячника» (*Popular Science Monthly*). Пірс мав намір включити її як восьмий есей у «Пошук методу» (*Search for a Method*) (1893), однак ця книга не була опублікована, й основна частина її тексту зберегла-

¹ *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings* / Ed. by N. Houser, Ch. Kloesel (vol. 1 [1867—1893], p. xiii). Bloomington: Indiana University Press.

Цитування: Андрейчук, Н. (2026). Пірс про шлях до переконання: Післямова перекладачки. *Філософська думка*, 1, 71—79. <https://doi.org/10.15407/fd2026.01.071>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на засадах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ся лише у формі рукописів. Так само у формі фрагментарних рукописів збереглася книга «Як мислити логічно» (*How to Reason*), яка мала вийти друком у 1894 році й у якій стаття «Утвердження переконання» мала стати п'ятим розділом. Ще одним незавершеним проектом Пірса, до якого мала увійти ця стаття, була книга в міжнародній науковій серії *Appleton*². Хоча низка проектів Пірса не були реалізовані й він так і не опублікував жодної великої філософської праці у формі книги³, все ж його величезна рукописна спадщина (близько 80 тис. сторінок розрізаних рукописів) зажила визнання у другій половині ХХ — на початку ХХІ століття головню завдяки проектів *Peirce Edition Project (PEP)*. Цей науково-видавничий проект був заснований у 1975 році з метою підготовки та публікації хронологічного видання праць Пірса. Проект базується в Університеті Індіани в Індіанapolisі, де сьогодні знаходиться один із найпотужніших міжнародних центрів пірсознавства. Найбільшим досягненням проекту є видання (ще не завершене) багатотомного зібрання праць Пірса “*Writings of Charles S. Peirce: A Chronological Edition*”. На відміну від першого багатотомного видання “*Collected Papers*” (1931—1958), де праці були згруповані за темами, *PEP* розташовує їх за часом написання. Таке впорядкування Пірсових текстів дає притомне уявлення про динаміку формування його ідей. Кожен том містить вступний огляд періоду, біографічну інформацію, самі тексти (опубліковані за життя статті й раніше невідомі рукописи) та докладні коментарі. Початково планувалося видати 20 томів, проте пізніше проект було розширено до 30 томів. Натепер вийшло сім томів, що охоплюють період з 1857 по 1892 рік: том 1 (1857—1866); том 2 (1867—1871); том 3 (1872—1878); том 4 (1879—1884); том 5 (1884—1886); том 6 (1886—1890) і том 8 (1890—1892), що вийшов раніше за сьомий (у 2010 році). Ще досі редагують том 7, до якого увійдуть лексикографічні праці Пірса для *The Century Dictionary*. Це чимало коротких визначень і статей з різних галузей знання, що потребують докладного опрацювання та вивчення рукописних варіантів, щоб відповідати найвищим світовим стандартам точности відтворення авторського тексту.

Стаття “*The Fixation of Belief*” (*Утвердження переконання*) увійшла до третього тому хронологічного видання⁴. Вона є першою частиною циклу з

² Видавництво *D. Appleton & Co.* в Нью-Йорку (та водночас у Лондоні, Парижі й Ляйпцигу) організувало масштабний видавничий проект *The International Scientific Series*, який втілювали в життя впродовж 1871—1910 років. Було видано близько 120 томів, що охоплювали все: від фізики й антропології до соціології й теорії грошей. Це був один із надзвичайно вагомих науково-популярних проектів кінця ХІХ — початку ХХ століття.

³ Зазвичай дослідники пояснюють це його особистісними рисами та життєвими обставинами.

⁴ Peirce, C.S. *The Fixation of Belief. Writings of Charles S. Peirce: A Chronological Edition*. Bloomington: Indiana University Press, 1986. Vol. 3: 1872—1878, pp. 242—257.

шести статей, що має загальну назву «Наочні пояснення логіки науки» (*Illustrations of the Logic of Science*), які Пірс публікував у журналі *Popular Science Monthly* протягом 1877—1878 років. Завданням «Наочних пояснень» було описати метод наукового дослідження. Вони включають, як пізніше зазначав сам Пірс, «початкове формулювання методу логічного аналізу, що я зазвичай називаю [моїм] “прагматизмом”» та містять те «маленьке зернятко, яке завдяки праці найпотужніших умів проросло могутнім деревом з такою назвою і вже починає ставати затишним і цілющим прихистком для багатьох душ»⁵. Усі шість статей із «Наочних пояснень» опубліковані в третьому томі, що робить його особливо вагомим для дослідників прагматизму. Зокрема, другою після «Утвердження переконання» у книзі йде стаття «Як зробити поняття зрозумілими» (*How to Make Our Ideas Clear*)⁶, у якій Пірс тлумачить його «прагматичну максиму». Ця стаття перекладено українською мовою, і переклад опубліковано у книзі «Виміри семіозису»⁷.

Окрім багатотомного хронологічного видання *PEP* підготував двотомне видання для широкого кола читачів — “The Essential Peirce” (*Чарльз Пірс. Вибрані праці*). У першому томі (1867—1893) представлено ранній та середній періоди наукової праці Пірса, а у другому — період розвитку семіотичної доктрини та метафізичних теорій⁸. Для перекладу було обрано текст, опублікований у першому томі «Вибраних праць»⁹, оскільки упорядники Натан Гаузер та Кристіан Клозель зробили вагомий коментарі до тексту, порівнявши оригінал 1877 року з пізнішими виправленнями Пірса для вже згаданої книги *Search for a Method*. Майже всі коментарі відтворено в перекладі¹⁰. Всього до першого тому «Вибраних праць»

⁵ Цит. за переднім словом до статті Пірса «Утвердження переконання» в першому томі «Вибраних філософських праць»: *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings* / Ed. by N. Houser, Ch. Kloesel. Vol. 1 (1867—1893). Bloomington: Indiana University Press, p. 109.

⁶ Peirce, C.S. (1986). *How to Make Our Ideas Clear*. In: *Writings of Charles S. Peirce: A Chronological Edition* (vol. 3 [1872—1878]), pp. 257—276). Bloomington: Indiana University Press.

⁷ Андрейчук, Н.І. (2021). *Виміри семіозису*: монографія (сс. 257—279). Львів: ПАІС. У цій же книзі читач знайде переклади класичних праць Пірса, як-от: “On a New List of Categories” (*Про новий список категорій*), “Questions Concerning certain Faculties Claimed for Man” (*Питання щодо деяких здатностей, приписуваних людям*), “A Guess at the Riddle” (*Спроба розгадати загадку*) та листа Пірса до леді Велбі, написаного 12 жовтня 1904 року.

⁸ *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings* / Ed. by N. Houser, Ch. Kloesel. (1992). (vol. 1 [1867—1893]); (1998). (vol. 2 [1893—1913]). Bloomington: Indiana University Press.

⁹ Peirce, C.S. (1992). *The Fixation of Belief*. In: *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings* / Ed. by N. Houser, Ch. Kloesel. (vol. 1 [1867—1893]), pp. 109—123). Bloomington: Indiana University Press.

¹⁰ Декілька дрібних стилістичних змін, які жодним чином не впливають на сприйняття перекладного тексту, було опущено.

включено 25 статей і серед них усі шість із серії «Наочні пояснення логіки науки» (*Illustrations of the Logic of Science*) (позиції 7—12).

У статті «Утвердження переконання» Пірс пояснює процес пошуку шляху до досягнення стану переконання з опорою на поняття переконання (*belief*) та сумніву (*doubt*). По-перше, він зазначає, що це дуже різні стани, однак ми чітко розуміємо, чого ми хочемо — щось з'ясувати (сумнів) чи ствердити (переконання). По-друге, він наголошує, що переконання є керівництвом до дії: я переконаний, що банк має мої гроші, отож іду до банку, коли треба ними скористатися. Якщо я маю сумнів щодо знаходження моїх грошей, то я не здатний діяти¹¹. По-третє, Пірс говорить, що стан сумніву нас бентежить і позбавляє спокою, отож ми хочемо звільнитися від цього стану. Я маю сумнів, що банк має мої гроші, отож хочу позбутися цього сумніву та з'ясувати, де ж вони є. На відміну від сумніву, переконання не є станом неспокою. Ці три міркування створюють основу Пірсового методу з'ясування (*inquiry*). Оскільки у стані сумніву ми не маємо керівництва до дії й не знаємо, чого сподіватися з нашого досвіду, то прагнемо усунути сумнів і повернутися до стану переконання. Рушійною силою для цього повернення є з'ясування. З'ясування веде до вироблення переконання, яке не мусить бути істинним. Я хочу з'ясувати, чи є мої гроші в банку, звертаюся до банківського працівника й отримую підтвердження, що вони є. З'ясування завершено, і я повертаюся до стану переконання. При цьому зовсім не важливо, що працівник міг помилитися і ввести мене в оману.

Розтлумачивши читачеві модель з'ясування: переконання/сумнів, Пірс переходить до розгляду чотирьох методів з'ясування: методу непохитності, методу визнаної влади (*authority*), апіорного методу (*a priori*) та методу науки (*science*). Він виразно наголошує, що лише останній може бути успішним. Знаком успішного з'ясування буде усталення переконання чи думки (*opinion*), а знаком успішності методу з'ясування — здатність сформулювати сукупність переконань, які не так легко порушити аномальним досвідом. В англійському філософському дискурсі такий досвід позначається терміном *recalcitrant experience*. Як-от людина впевнена, що у неї є гроші на рахунку. Приходить до банку, а їх немає. Це досвід, що чинить опір пам'яті. Людина стурбована і починає з'ясовувати. У середині ХХ століття з'явилася концепція «павутини переконань» (*The Web of Belief*) ще одного видатного американського логіка та філософа Віларда Квайна¹². Він стверджує, поглиблюючи ідею Пірса, що всі наші переконання взаємопов'язані, отож якщо ми отримуємо аномальний досвід (*recalcitrant experience*), що суперечить павутині, ми не просто відкидаємо одне переконання, ми переглядаємо всю систему. І будь-яке переконання

¹¹ Наведено приклад Альберта Аткина із книги: Atkin, A. *Peirce* (p. 75). London, New York: Routledge, 2016.

¹² Quine, W.V.O. (1951). Two Dogmas of Empiricism. *The Philosophical Review*, 60, 20—43.

може бути переглянутим. Шлях до подолання сумніву — це «боротьба за досягнення стану переконання», «єдина безпосередня спонука до боротьби за досягнення переконання». І цю боротьбу Пірс називає з'ясуванням (*inquiry*) і додає визнання, що «цей термін не завжди цілком влучний»¹³.

Найбільшим викликом для перекладача при перекладі вступної частини статті є два ключові терміни: *belief* та *inquiry*. Труднощі відтворення першого в українському філософському дискурсі вже були об'єктом дослідження¹⁴. Зокрема, професор Олексій Панич обстоює його неперекладність, наголошуючи, що жоден із українських відповідників не здатний відтворити «пізнавально-емоційно-прагматично-вольову» орієнтацію концепту *belief* і жоден не здатний заступити цей термін універсально¹⁵. Тому Панич пропонує зберегти англійську форму терміну, тобто застосовувати його в українському дискурсі як варваризм, що зберігає вихідну форму на кшталт «виправдане істинне *belief*», а потім реконструювати значення з контексту філософського міркування¹⁶. Таким чином, у випадку нашої статті ми мали б перекласти заголовок «Про утвердження *belief*». Контекст статті Пірса дає підстави стверджувати, що термін *belief* передає «таку думку про навколишній світ, яку ми переживаємо як більш вірогідну, ніж це дають змогу припустити доступні нам свідчення, і яка при цьому скеровує наші практичні дії так, як нібито вона є абсолютною істинною»¹⁷ (курс. О. Панича. — Н.А.). Отже, із двох основних відповідників *belief* (віра та переконання) обираємо *переконання*. Панич зазначає, що цей іменник не має спорідненого дієслова, яке позначало б активну інтенцію суб'єкта, а відтак може позначати лише пасивний стан свідомості (*я є переконаним*). Активну інтенцію передає лише «я вірю». Не погоджуюся з професором Паничем, що воно «зовсім не пасує»¹⁸ для опису цього стану через релігійні конотації (останні передає *я вірю*), СУМ (Словник української мови: в 11-ти тт.) тлумачить «*вірити*» як: 1) бути впевненим, переконаним у чому-небудь; 2) приймати щось за правду; 3) мати довір'я до когось. І лише на четвертому місці: бути релігійним, вірувати¹⁹. Отож вважаю, що в контексті Пірсової для переда-

¹³ Peirce, C.S. (1992). The Fixation of Belief. *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings* / Ed. by N. Houser, Ch. Kloesel. (vol. 1 [1867—1893], p. 114). Bloomington: Indiana University Press.

¹⁴ Панич, О. (2010). Переклад філософських термінів: філософія і технологія. *Філософська думка*, 3, 32—48; *Європейський словник філософії: Лексикон неперекладностей*: у 5-ти тт. (2009—2024). За наук. ред. Б. Кассен; пер. з фр.; Нац. акад. наук України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди (т. 1 [2009], сс. 235—236). Київ: Дух і Літера.

¹⁵ Панич, О. (2010). Переклад філософських термінів: філософія і технологія. *Філософська думка*, 3, 45.

¹⁶ Там само, с. 46.

¹⁷ Там само, с. 44.

¹⁸ Там само, с.45.

¹⁹ Словник української мови: в 11-ти тт. (1970) (т. 1, с. 680). Київ: Наукова думка.

вання активної інтенції «я вірю» або для збереження цілісності термінологічного гнізда статті цілком оправданим буде застосовувати «маю/дотримуюся переконання».

Стосовно другого ключового терміна — *inquiry* — адекватним відповідником вважаємо «з'ясування». Дієслово «з'ясовувати» в українській мові має перше значення «досліджуючи, робити ясним, зрозумілим що-небудь»²⁰, яке чітко вказує на пошук і розкриття прихованого, що власне й відповідає задуму Пірса. Цей термін співвідносний з Пірсовою метамовою у згаданому попередньо циклі статей «Наочні пояснення логіки науки». Зокрема, у другій статті «Як зробити поняття зрозумілими» (“*How to make our ideas clear*”) Пірс пише про «метод досягнення зрозумілості думки» й наголошує, що досягнення переконання — єдина функція мислення, «напівкаданс, яким завершується музична фраза в симфонії нашого інтелектуального життя»²¹. У цій другій статті Пірс ще раз наголошує, що «переконання має лише три властивості: по-перше, це щось, що ми усвідомюємо; по-друге, воно заспокоює збудження, викликане сумнівом; по-третє, воно передбачає вироблення в нашій натурі правила дії, або, кажучи коротше, звички»²². З'ясування — процес переходу від сумніву до переконання, спрямований на заспокоєння сумніву і формування правил дії, що передбачає досягнення зрозумілості (*make ideas clear*). Семантична структура *clear* в англійській мові має архісему «відсутність перешкоди», що лежить в основі формування смислів: а) чистий (відсутність непотрібного, як-от *чиста вода*); б) ясний (відсутність візуальних перешкод, як-от *ясне небо*); в) зрозумілий (відсутність палутанини, як-от *зрозуміла думка*). Усі смисли об'єднані одною семою, що є вихідною точкою для розвитку полісемії. В українській мові ця сема є об'єднувальною для низки синонімів. У контексті досягнення стану спокою думки обираємо синонім *зрозумілий*. Для Пірса *clear idea* — поняття, яке ми безперешкодно розпізнаємо і не сплутаємо з жодним іншим, а досягнення цієї зрозумілості — це і є з'ясування (однокорінне з *ясний*).

Відтворення запропонованих Пірсом назв методів з'ясування у другій частині статті є ще одним непростим завданням для перекладача. Перший метод, що його Пірс описує в «Досягненні переконання», він називає методом *tenacity*. Ймовірно, що для Пірса була прозорою латинська етимологія слова: латинський прикметник *tenax* (генетив *tenacis*) означає *такий, що міцно тримається; твердий непохитний*, відповідно іменник *tenacitas* означає дію — *міцно триматися, бути непохитним*. Метод полягає у непохитній відмові зректися своїх переконань перед обличчям незаперечних доказів, отож пропонуємо відтворювати в перекладі назву

²⁰ Там само (т. 3, с. 743).

²¹ Peirce, C.S. (1992). How to Make Our deas Clear. In: *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings* / Ed. by N. Houser, Ch. Kloesel. (vol. 1 [1867—1893], p. 127). Bloomington: Indiana University Press.

²² Андрейчук, Н.І. (2021). *Виміри семіозису*: монографія (с. 264). Львів: ПАІС.

методу як метод непохитності. У тексті Пірс скептично оцінює дієвість цього методу. Якщо єдиним об'єктом з'ясування є досягнення переконання, то малоімовірно, що ми можемо уникнути того, щоб помітити, що є інші переконання, які відхиляються від наших. Це нас бентежить, і нам не може бути комфортно. Ба більше, такий метод з уією очевидністю призведе до багатьох різних переконань, що не поступатимуться одне одному. Особі, що сповідує непохитність переконань, доведеться уникати тих, хто має інші переконання, але, враховуючи соціальні контексти, в які ми занурені, важко уявити, як такий метод усунення сумніву може бути функціональним. Щоб забезпечити наше переконання від сумніву, треба було б жити в ізоляції від інших та їхніх переконань, отож ця соціальна рушійна сила (*social impulse*) розвалює метод непохитності.

Другий метод з'ясування, який Пірс обговорює в «Утвердженні переконання», він називає *method of authority*. Головно цей метод є лише шанобливим ставленням до певних приписаних шиболетів та догм, і коли виникає якийсь сумнів, він усувається зверненням до офіційної доктрини. Прикладом є інституціалізовані релігії чи тоталітарні режими. Коли ми думаємо про державу, що нав'язує громадянам певні переконання, ми уявляємо масову індоктринацію, державний контроль інформації та навіть маніпулювання фактами, щоб усунути будь-що, що суперечить офіційним поглядам. Усувають навіть людей, чії переконання породжують сумніви в інших. Цей метод відтворюємо в перекладі як метод влади. Видається, що доречно доповнити назву методу атрибутом «визнаної влади», що могло б точніше передати семантику англійського слова *authority*, у переліку смислів якого є окрім “*the right and power to command and be obeyed*” (право і сила наказувати та змушувати до підкорення) ще й смисл “*someone whose knowledge and opinion command respect and belief, the power of such knowledge* (той, чий знання та думка викликають повагу й довіру; сила, яку дають такі знання)”²³.

Пірс визнає, що такий метод видається кращим для досягнення цілей з'ясування, ніж метод непохитності. Переконання насаджують всім членам спільноти, а маніпулювання інформацією та ізоляція від інших спільнот забезпечують усунення потенційної нетерпимості. Однак Пірс не вважає цей метод досконалим, бо «жодна інституція не може регулювати думки усіх громадян. Вона пильнує лише найважливіших, а уми решти людей мусить залишити під дією природних чинників»²⁴. Імовірно, річ у тому, що такого тотального контролю, що зробив би метод влади ефективним, попросту не можна досягнути.

²³ *New Webster's Dictionary and Thesaurus of the English Language*. (1992). (p. 64). Lexicon Publications.

²⁴ Peirce, C.S. (1992). *The Fixation of Belief*. In: *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings* / Ed. by N. Houser, Ch. Kloesel. (vol.1 [1867—1893], p. 118). Bloomington: Indiana University Press.

Третій метод з'ясування, що його Пірс виокремлює в «Утвердженні переконання», він називає “the a priory method”. У різних проявах цей метод означає, що ми дозволяємо системі переконань розвиватися із простих пресупозицій безвідносно до реальності. Такі переконання, аби їх визнати прийнятними, потребують лише раціональної узгодженості, а не емпіричної відповідності. І проблема в тому, що побудовану систему переконань можна легко замінити іншою, коли зміняться уподобання. Пірс пише, що цей метод нагадує визрівання смаків у мистецтві, а його найвиразнішим прикладом є історія метафізичної філософії, бо її системи зазвичай не спиралися на спостереження, а головню приймалися тому, що їхні основні положення здавалися «прийнятними для розуму»²⁵. Пірс визнає цей метод значно інтелектуальнішим і поважнішим з погляду здорового глузду, але зазначає його виразну неспроможність, оскільки він перетворює процес пізнання на щось подібне до розвитку смаку. При перекладі назви методу можемо зберегти латинське *a priory method*, а можемо використати транслітерацію — *апріорний метод*. Перший варіант забезпечує автентичність звучання філософського дискурсу, однак другий варіант теж цілком прийнятний і поширений в сучасних текстах (див., наприклад «Європейський словник філософій»²⁶), отож обираємо другий.

Четвертий метод Пірс називає “method of science”, і тут знову маємо два варіанти відтворення: *метод науки* і *науковий метод*. Адекватнішим вважаємо другий варіант, оскільки він відображає універсальну стратегію чи алгоритм, за яким працює наука, а перший варіант радше асоціюється з конкретною наукою. Для Пірса, який більшу частину життя був практикуючим вченим, було абсолютно зрозумілим, що переконання мають утверджуватися стосовно зовнішнього світу з його незалежними об'єктами і властивостями. Засадничу передумову наукового методу він тлумачить так: «існують реальні речі, властивості яких цілком не залежать від наших думок про них; ці реальності впливають на наші чуття за певними загальними законами; і хоча наші відчуття відрізняються настільки, наскільки відрізняються відношення до об'єктів, ми можемо, скориставшись законами сприйняття, встановити, якими речі є насправді, шляхом міркувань. Кожен, хто має достатньо досвіду й добре поміркує, зрештою дійде того самого істинного висновку. Нова ідея, яка тут закладена, стосується поняття реальності»²⁷. Цей метод має у Пірса декілька ключових особливостей. По-перше, він відрізняється від інших методів з'ясування відходом від питань зацікавлення людей до зовніш-

²⁵ Ibid., pp. 118—119.

²⁶ *Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей*: у 5-ти тт. (2009—2024). За наук. ред. Б. Кассен; пер. з фр.; Нац. акад. наук України, Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди. Київ: Дух і Літера.

²⁷ Peirce, C.S. (1992). The Fixation of Belief. In: *The Essential Peirce. Selected Philosophical Writings* / Ed. by N. Houser, Ch. Kloesel (vol.1 [1867—1893], p. 120). Bloomington: Indiana University Press.

них орієнтирів переконань. У попередніх трьох методах дороговказом, за яким ми визначаємо, чи ми досягли переконання і подолали сумнів, є питанням людського зацікавлення: чи це відповідає моему переконанню (метод непохитності); чи це відповідає переконанням приписаним владою (метод визнаної влади); чи це узгоджується з припущеннями, на яких я апріорно побудував систему переконань (апріорний метод). Якщо відповідь ствердна, то переконання досягнуто і сумнів подолано. Науковий метод передбачає, що рішення про досягнення переконання приймається відповідно до зовнішніх фактів: чи узгоджується це переконання зі станом справ у світі. Зрозуміло, що стан справ у світі не залежить від людського зацікавлення.

По-друге, лише науковий метод дає можливість визначити, чи переконання правильне чи неправильне. Для інших методів переконання є справою комфорту, підпорядкування чи смаку. Лише науковий метод забезпечує усвідомлення, що коли мої переконання змушують мене гірше розуміти світ і частіше ведуть до неспокою, ніж інші переконання, то з ними щось не так і їх треба коригувати. Можна визнати їх неправильними й замінити такими, що краще відповідатимуть фактам.

І по-третє, опис наукового методу Пірс завершує твердженням, що кожен, хто має достатньо досвіду й добре поміркує, зрештою дійде того самого істинного висновку (*true conclusion*). Отож наука чітко провадить нас до того стану, коли наші переконання, розвиваючись відповідно до досвідів, чітко відповідатимуть стану справ у світі й ми вже не зможемо відхилитися від цих переконань.

Дослідники спадщини Пірса вважають, що у статті «Утвердження переконання» Пірс висловив початкові міркування стосовно методу з'ясування, які пізніше розвинув в інших статтях із циклу «Наочні пояснення логіки науки». Шерег дослідників висловлювали критичні міркування стосовно його тверджень (докладніше див. монографію австралійського професора Альберта Аткина²⁸), що дають змогу краще зрозуміти метамову Пірса й забезпечити адекватність її відтворення в перекладі.

На завершення вартує зазначити, що слід продовжувати працю над перекладами програмних праць Пірса українською мовою, оскільки вони можуть зробити внесок у розвиток української науки, якою, як писав Бейкон у «Новому органоні», треба займатися не для того, щоб потішити свій дух або вести вчені дискусії, не щоб принижувати інших або здобути вигоду чи славу, не щоб отримати владу, а для того, щоб наука принесла користь і зробила успішним життя суспільства.

Отримано / Received 04.12.2025

Прийнято до друку після рецензування /

Accepted for publication after review 20.01.2026

Підписано до друку / Signed for printing 02.04.2026

²⁸ Atkin, A. (2016). *Pierce* (pp. 89—100). London; New York: Routledge; Taylor and Francis Group.